

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Vrouw en rechtsstaat #7: Wij zijn er nog - Eunice Paiva en de rechtsstaat

Pinto e Netto, L.C.

Citation

Pinto e Netto, L. C. (2025). Vrouw en rechtsstaat #7: Wij zijn er nog - Eunice Paiva en de rechtsstaat. *Nederland Rechtsstaat*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4245768>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4245768>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Vrouw en rechtsstaat #7: Wij zijn er nog - Eunice Paiva en de Rechtsstaat

6 februari 2025 door

Luísa Netto

Wie was Eunice Paiva?

Eunice Paiva (1929-2018) was een prominente Braziliaanse advocate en mensenrechtenverdediger. Getrouwd met [Rubens Paiva](#), een congreslid dat verdween tijdens de [Braziliaanse militaire dictatuur](#), transformeerde Eunice Paiva haar rouw in activisme om het geweld van het regime aan de kaak te stellen.

De film [Ainda Estou Aqui \(I am still here\)](#), gebaseerd op het [gelijknamige boek](#) geschreven door haar zoon, [Marcelo Rubens Paiva](#), biedt een unieke kans om meer te weten over haar strijd voor de rechtstaat. [Marcelo zei](#), reflecterend op het verhaal van zijn moeder: "Ik realiseerde me dat mijn moeder haar geheugen aan het verliezen was terwijl Brazilië zijn eigen geheugen besprak." [Walter Salles](#), de regisseur van de film, [legde uit](#) dat ze aanvankelijk dachten een reflectie op het verleden te maken, maar met de opkomst van extreemrechts werd duidelijk dat de film ook over het heden gaat.

De Braziliaanse militaire dictatuur en de transformatie van Eunice's Leven

De film laat zien hoe Eunice met [haar gezin](#) in Rio de Janeiro leefde toen in 1971 het leger naar hun huis kwam, haar man, (en later) haar en haar dochter Eliana meenam naar het Departement Operaties en Informatie (DOI) van het leger. Eliana (toen 15) werd 24 uur vastgehouden. Eunice bleef 12 dagen vastzitten. [Rubens werd nooit meer gezien](#).

Na deze gebeurtenissen ging Eunice rechten studeren en sloot zij zich aan bij [bewegingen die zich verzetten tegen het militaire regime](#). Een van deze initiatieven leidde tot de totstandkoming van [Wet nr. 9.140/1995](#), die officieel erkende dat mensen die tijdens de militaire dictatuur waren verdwenen als overleden moesten worden beschouwd. [Volgens Eunice](#): "Het niet erkennen van de dood van Rubens Paiva was de meest gewelddadige vorm van marteling die zij (het leger) onze familie konden aandoen." Na 25 jaar slaagde ze erin te bewerkstelligen dat de staat de overlijdensakte van haar man uitgaf.

Geheugen, waarheid en betrokkenheid

Eunice's werk was cruciaal om ervoor te zorgen dat de herinnering aan de slachtoffers van het militaire regime niet werd uitgewist. Door haar politieke betrokkenheid droeg ze bij aan de

oprichting van de “[Comissão da Verdade](#)” (Nationale Waarheidscommissie). [Deze commissie](#) verzamelde 1.121 getuigenissen in 80 openbare hoorzittingen en leverde in [2014 een eindrapport](#) aan toenmalig president Dilma Rousseff. [De commissie](#) documenteerde de misdaden en mensenrechtenschendingen van de dictatuur, maar er zijn [nog open wonden](#). De [amnestie](#), die nog tijdens de dictatuur werd uitgevaardigd, verleende een algemene gratie waardoor ballingen konden terugkeren en politieke gevangenen werden vrijgelaten, maar leidde ook tot [straffeloosheid voor misdaden](#) gepleegd door de staat.

Voorvechter van inheemse rechten

Ainda Estou Aqui laat ook een andere kant van Eunice zien: ze was een [pionier](#) in de [verdediging van de rechten van inheemse volkeren](#). Voor haar was deze strijd [dezelfde als die voor de politieke slachtoffers van de dictatuur](#). De Waarheidscommissie schatte dat tijdens deze periode minstens 8.350 inheemse mensen werden gedood, hetzij door direct overheidsoptreden, hetzij door nalatigheid.

Eunice was betrokken bij de “[Comissão Pró-Índio de São Paulo](#)”, opgericht in 1978 om weerstand te bieden tegen de poging van de regering om inheemse volkeren op te splitsen in degenen die hun cultuur bewaarden en de “geaccultureerde indianen” (beschaafde), met als doel de laatste groep van landrechten te ontdoen. Bovendien werden inheemse mensen als “relatief handelingsbekwaam” beschouwd en moesten zij worden vertegenwoordigd door de “[Serviço de Proteção ao Índio](#)” (Indianen Beschermingsdienst) en later door de “[Fundação Nacional do Índio](#)” (Nationale Indianen Stichting), die tijdens de dictatuur werd [gemilitariseerd](#) en niet in het voordeel van [inheemse volkeren](#) optrad.

In 1983 schreef Eunice samen met de antropoloog [Manuela Carneiro da Cunha](#) het artikel “[Defendam os Pataxós](#)” (Verdedig de Pataxós), een mijlpaal in de strijd voor inheemse rechten. In 1985 publiceerde ze “[O Estado contra o Índio](#)” (De staat tegen de indiaan) met [Carmen Junqueira](#), over de mensenrechtenschendingen tegen deze volkeren.

Eunice speelde een sleutelrol in de afbakening van het [Zoró](#) inheemse land. In 1986 verklaarde ze, in haar rapport over het [Polonoroeste](#) (ontwikkelingsprogramma voor Noordwest-Brazilië): “De rechten van de Indianen op het bezit van hun land zijn onoverkomelijke rechten waarover niet kan worden onderhandeld, en er is geen geldig bezwaar dat de rechten van de Zoró-gemeenschap op het land dat hun natuurlijke habitat is, kan annuleren, beperken, tenietdoen of wijzigen.”

In 1987 richtte ze het Instituut voor Antropologie en Milieu (IAMA) op en in 1988 werkte ze als adviseur van de “Assembleia Nacional Constituinte” (Nationale Grondwetgevende Vergadering), waar ze hielp bij het opstellen van [Artikel 231](#) van de Grondwet en het concept van “[oorspronkelijke rechten](#)”, wat betekent dat de landrechten die de inheemse volken hebben niet van de staat komen, maar inherent zijn aan hun status als prekoloniale volkeren.

Kunst en collectief geheugen

Het verhaal van Eunice kan op verschillende manieren worden verteld. Haar doelen blijven relevant, wat wordt onderstreept door discussies over gedwongen verdwijningen – een onderwerp dat nu door een [speciale werkgroep van de Verenigde Naties](#) wordt onderzocht – en de groeiende erkenning van de [rechten van inheemse volkeren](#).

Ik koos ervoor om haar verhaal (of geschiedenis!) te delen via de film *Ainda Estou Aqui*. Fernanda

Torres (die Eunice speelt), zei dat Eunice niet huilde, en ik dacht meteen aan mijn eigen moeder, die ook niet huilt. Als dochter van een vader die gevangen heeft gezeten tijdens de militaire dictatuur, en twee jaar van mijn jeugd in ballingschap te hebben doorgebracht, begrijp ik nu waarom mijn moeder niet huilt. De film bood mij een meer toegankelijke manier om het verhaal van deze vrouw, die vocht voor de rechtsstaat, aan Nederland te vertellen. Kunst stelt ons in staat individuele verhalen te overstijgen en, in het licht van [eindige teleurstellingen, oneindige hoop te vinden](#).

Fernanda Torres werd bekroond met een [Golden Globe](#), een belangrijke prijs wereldwijd, waardoor dit verhaal ook buiten Brazilië meer aandacht heeft gekregen. Opmerkelijk genoeg vond de prijsuitreiking plaats in de Verenigde Staten; een land dat wordt gezien als verdediger van de rechtsstaat, maar tegelijkertijd een bron is geweest van twijfelachtige politieke inmenging in Latijns-Amerika. Kunst, waarvan de [relatie met fundamentele rechten](#) en de rechtsstaat niet mag worden onderschat, speelt een cruciale rol in het behoud van collectief en historisch geheugen en het cultiveren van kritische reflectie.

Een les voor het heden en de toekomst

Vier jaar nadat ze het officiële antwoord had gekregen over wat er met haar man was gebeurd en 14 jaar nadat ze met Alzheimer werd gediagnosticeerd, overleed Eunice in 2018.

Maar ze is er nog. Ze is er met haar les over de voortdurende verdediging van de rechtsstaat en de noodzaak van betrokkenheid van de burgermaatschappij. In tijden van politieke polarisatie en aanvallen op mensenrechten en de democratie is het essentieel te herinneren dat elke schending van rechten, ongeacht de sociale groep, de hele samenleving treft. Laat Eunice's les ons leiden om te bevestigen: [we zijn allemaal er nog](#), om de rechtsstaat te verdedigen, en we zullen dat blijven doen, "Nous Maintiendrons"!